NA MARGINESIE LEKTURY *STUDIA PHILOSOPHIAE CHRISTIANAE*

Studia Philosophiae Christianae. Półrocznik. R. II: 1966, nr 1, ss. 392; r. III: 1967, nr 1, ss. 382, nr 2, ss. 285. Akademia Teologii Katolickiej — Wydział Filozofii Chrześcijańskiej.

Komitet Redakcyjny czasopisma w następujących słowach określił zakres jego problematyki: „Tom 1/1966 *Studia Philosophiae Christianae*, które obecnie oddajemy w ręce Czytelnika ma być skromnym przyczynkiem do uczczenia MILENIUM POLSKIEGO. Dlatego prawie wszystkie rozprawy, materiały i studia poświęcone są, choć w różny sposób, filozofii w Polsce..." (s. 5). Dzieje filozofii polskiej zostały przedstawione w następujących artykułach: M. Kurdziałek: Udział ks. Konstantego Michalskiego i Aleksandra Birkenmajera w odkrywaniu filozofii średniowiecznej (ss. 83—105); Prace z zakresu historii filozofii średniowiecznej prowadzone przez Seminarium Historii Filozofii KUL (ss. 383—391); E. Morawiec: Filozofia Kartezjusza w polskiej literaturze filozoficznej XX-ego wieku (ss. 49—82); B.J. Gawecki: Polscy pozytywiści (ss. 7—27); B. Dembowski: Nieopublikowany rękopis Adama Mahrburga: Wykłady etyki, Warszawa 1890/91 (ss. 339—381); A. Przymusiała: Ks. Franciszek Gabryl (1866—1914) (ss. 259—264), Ks. Konstanty Michalski (1879—1947) (ss. 265—273), Witold Rubczyński (1864—1938) (ss. 273—279); J.J. Sawicki: Ks. Franciszek Krupiński, jako historyk filozofii (ss. 281—296), Czy i jakim tomistą był ks. Kazimierz Wais (ss. 296—315); J. Chalcarz: Teoria poznania w ujęcia Bpa Jana Stępy (ss. 317—326); Z. Perz: U podstaw poglądów etycznych Czesława Znamierowskiego (ss. 135—164); A.B. Stępień: Fenomenologia w Polsce (w powojennym dwudziestoleciu) (ss. 29—47);

J. Kowalski: Ingardenowska koncepcja filozofii (ss. 107—134); S. Kamiński: Jak pojmują filozofię współcześni filozofowie polscy (ss. 327—338). Ponadto omawiany tom *Studia Philosophiae Christianae* zawiera: B. Bejze: W sprawie badań nad filozofią Boga (ss. 165—172); K. Kłósak: „Przyrodnicza" definicja duszy ludzkiej, jej uprawienie i granice użyteczności naukowej (ss. 173—204); J. Tischner: Strukturalne zagadnienia refleksji i spostrzeżenia immanentnego w świetle niektórych tez Edmunda Husserla (ss. 205—257); B. Dembowski: rec.: A. Krausharr: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk (1800—1832) (ss. 391—392).

Redaktorzy omawianego tu tomu *Studia Philosophiae Christianae* starali się ukazać poszczególne okresy rozwoju polskiej myśli poprzez rozprawy, materiały, informacje. Jeżeli chodzi o filozofię średniowieczną, nie dotyczą one jej dziejów, ale twórczości historyków filozofii, którzy się tym okresem zajmowali. Z tej też racji Ks. M. Kurdziałek i A. Przymusiała ukazali filozofię średniowieczną, nie tylko polską, poprzez trwały wkład ks. K. Michalskiego i A. Birkenmajera do badań nad dziejami myśli średniowiecznej. Dziś mają oni licznych kontynuatorów, świadczy o tym wykaz prac z zakresu historii filozofii średniowiecznej, pisanych w kręgu Seminarium Historii Filozofii KUL. Szkoda, że wykaz ten nie jest pełny. Wartość jego osłabiają również błędy w pisowni nazwisk. Informacje o recepcji filozofii kartezjańskiej w Polsce przynosi artykuł E. Morawca. Zdaniem Autora: „Napotkać można dwa sposoby podejścia do ... badań: historyczny i systematyczno-treściowy. Pierwszy dotyczy zagadnień genezy i rozwoju systemu filozoficznego Kartezjusza. Drugi wyraża się w systematycznych opracowaniach i obejmuje publikacje nawiązujące do szczegółowych zagadnień poszczególnych dyscyplin jego filozofii". (s. 49). Stosownie do powyższego podziału Autor podaje w swym artykule stan badań nad rozwojem poglądów Kartezjusza, jego stosunku do poprzedników oraz recepcję jego filozofii w XVII i XVIII wieku, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Dalej omawia wkład filozofów polskich w XX wieku do oceny metodologii, teorii poznania, fizyki i matematyki Kartezjusza. Artykuł O.E. Morawca jest cenny z racji dokonanej syntezy orientacji polskiego kartezjanizmu i badań nad filozofią R. Descartesa, prowadzonych przez filozofów polskich. Ujmując powyższe zagadnienia na tle kierunków filozofii zachodnioeuropejskiej, Autor dał czytelnikowi możność oceny oryginalności rozwiązań, proponowanych przez filozofów polskich. Można mieć pewne wątpliwości co do tytułu rozprawy, który obejmuje swym zakresem w zasadzie wiek XX. Tymczasem Autor bardzo szeroko wykracza poza ramy tematu, omawiając stosunek polskiej literatury filozoficznej do kartezjanizmu w XVII i XVIII wieku. Wprawdzie Autor patrzy na nie poprzez pryzmat literatury filozoficznej XX wieku, należało jednak wówczas wyeksponować jej ocenę polskiego kartezjanizmu, albo też podać swoją ocenę krytyczną tych publikacji. Autor biorąc pod uwagę XX wiek powinien również uwzględnić stanowiska: D. Tennenbauma, P. Siwka, T. Tomaszewskiego, T. Krońskiego, J. Drzazgi, H. Moesego, K. Pomiana, a przede wszystkim dorobek Seminarium Historii filozofii KUL z lat 1958/59, którego był uczestnikiem, na temat: R. Descartes: *Medytacje o pierwszej filozofii.*

Dzieje filozofii nie doczekały się jeszcze pełnego opracowania. Każdy rok przynosi nowe wyniki badań, dotychczasowe osądy ulegną jeszcze zmianie. Dalej jednak istnieje potrzeba prowadzenia badań nad dziejami polskiej myśli, zwłaszcza średniowiecznej. Słusznie więc nie podjęto się dokonania syntezy średniowiecznej filozofii polskiej, jest jeszcze za wcześnie. Można jednak było dokonać takiej próby w odniesieniu do filozofii nowożytnej. Najpełniej, w porównaniu z poprzednimi okresami, zostały ukazane kierunki polskiej filozofii współczesnej. I tak B. J. Gawecki omawia stanowiska prekursorów pozytywizmu w Polsce: J. Śniadeckiego, M. Wiszniewskiego; wybitniejszych przedstawicieli polskiego pozytywizmu filozoficznego: W. Kozłowskiego, J. Ochorowicza, A. Mahrburga, W. Heinricha, J. Kodisową oraz neopozytywizmu: K. Ajdukiewicza, N. Łubnickiego, H. Mehlberga. Znamienne są, zawarte w tym artykule, graniczące z autoapologią wypowiedzi Autora, odnoszące się do jego własnego stanowiska filozoficznego: „Byłem w Krakowie uczniem profesorów: Heinricha i Natansona, ale nie stałem się pozytywistą. Nie dlatego, bym nie uważał za słuszne i pożyteczne uwolnienie nauki od nagromadzonych przez wieki antropomorfizmów i przesądów, lecz dlatego, że proponowane przez pozytywistów reformy w nauce uważałem za zbyt radykalne, a pozytywistyczne pojmowanie filozofii — za nie spełniające usprawiedliwionych aspiracji umysłu ludzkiego. (s. 14) ... Nie zaliczam się do zwolenników metafizyki tradycyjnej, wysnuwanej „odgórnie" z rzekomo absolutnie

pewnych czy koniecznych zasad rozumowych; ale jestem zdania, że metafizyka (lepiej: ontologia, teoria bytu), inaczej pojęta, stanowi ogniwo niezbędne w filozoficznym poglądzie na świat, ... Heinrich określał filozofię jako najwyższe uogólnienie zdobyczy myśli ludzkiej w danym okresie historycznym. Zgadzam się z tym, ale nie sądzę, aby takie uogólnienie mogło być osiągnięte na drodze zestawiania ze sobą ogólnych wyników nauk szczegółowych bez jakiegoś „ośrodka krystalizacyjnego" w postaci określonej koncepcji bytu. ... Wydaje mi się, że najogólniejszy obraz świata, w którym występowałyby wyłącznie dane doświadczenia, jest utopią. (s. 16 n.) ... Co do mnie, jestem zwolennikiem realizmu krytycznego (i ewolucyjnego) i sądzę wraz z Kantem, że otaczający nas świat jest realnym przejawem niezależnej od nas rzeczywistości, bezpośrednio dla nas niedostępnej, a przejawiającej się nam tak jak na to pozwala nasza organizacja w danym stadium rozwojowym..." (s. 19).

A.B. Stępień pisze o polskiej szkole fenomenologów, dorobku R. Ingardena i jego uczniów: D. Gierulanki, J. Tischnera, M. Naksianowicz-Gołaszewskiej, A.T. Tymienieckiej, J. Gałeckiego, J. Leszczyńskiego, W. Stróżewskiego, J. Szewczyka. Z kolei podaje problematykę polskiej literatury fenomenologicznej oraz zarys recepcji egzystencjalizmu w Polsce. W końcowych wnioskach pisze: „W Polsce spotykamy egzystencjalizujących autorów chrześcijańskich i marksistowskich, nie znajdujemy natomiast egzystencjalizmu jako odrębnego nurtu filozoficznego. ... Globalna charakterystyka fenomenologii w Polsce musi zawierać „pochwałę" dorobku Ingardena. Dzięki niemu doniosłość polskiej fenomenologii przekracza granice kraju i znajduje coraz szerszy oddźwięk za granicą. Jednak filozofia rozwija się, żyje i oddziałuje poprzez dyskusje. W tym sensie rozwija się w Polsce właściwie jedynie, ... fenomenologiczna estetyka. Natomiast fenomenologiczna teoria bytu czy teoria poznania szerzej nie oddziałuje, ... Ta sytuacja ... jest nieproporcjonalna do faktycznej wartości dorobku filozoficznego Ingardena..." (s. 46).

Tom 1/1967 r. zawiera następujące rozprawy: P. Chojnacki: Geneza i uprawomocnienie pojęć właściwych filozofii według Husserla i według Arystotelesa (ss. 5—19); M. Gogacz: O typach metafizyki średniowiecznej (ss. 21—54); J. Iwanicki: Charakterystyka postulatów terminologicznych w psychologii ogólnej (ss. 55—87); M. Lubański: Struktura gatunkowo jednostkowa a nauki przyrodnicze (na marginesie wypowiedzi A.G. van Melsena) (ss. 89—109); L. Nowak: Filozoficzno-logiczne poglądy Stanisława Kobyłeckiego (ss. 110—137); T. Rutowski: Relatywizm szczególnej teorii względności a relatywizm epistemologiczny (ss. 140—149); A. Spychalska: Test Lüschera w analizie psychologicznej konfliktów młodzieżowo-rodzinnych (ss. 151—192); S.W. Ślaga: Powstanie życia wobec genezy i ewolucji wirusów (ss. 193—228); H. Waśkiewicz: „Nowa nauka" prawa naturalnego Jacques Leclercqa (ss. 229—253). Dział *Materiały, recenzje, sprawozdania* zawiera następujące pozycje: S. Kamiński: Współczesne metody metafizyki (ss. 255—264); J. Herbut: W sprawie analogii opartej na relacjach kategorialnych (ss. 264—275); S. Kamiński: Leibniza koncepcja formy logicznej (w 250-lecie śmierci) (ss. 295—301); J. Nowaczyk: Z dyskusji o zasadzie sprzeczności w polskiej literaturze filozoficznej ostatnich lat (ss. 301—305); S. Siek: Osobowość Słowackiego na podstawie psychologicznej analizy jego utworów dramatycznych (ss. 309—328); A. Spychalska: Z psychologii konfliktów młodzieżowo-rodzinnych (ss. 329—338). Ponadto w dziale tym mieszczą się recenzje wybranych pozycji z metodologii nauk, filozofii przyrody, psychologii, etyki, historii filozofii, które opracowali: P. Chojnacki, S.W. Ślaga, J. Rutowski, A. Spychalska, J. Pryszmont, M. Gogacz. Dział *Z posiedzeń naukowych* podaje sprawozdanie z Kongresu Psychologicznego w Moskwie, III Sympozjum Filozofii Przyrody w Bardo Śląskim oraz komunikat z posiedzenia naukowego Wydziału Filozofii ATK.

Na bliższe zaznajomienie się zasługuje rozprawa M. Gogacza: *O typach metafizyki średniowiecznej*. Podejmuje w niej Autor dyskusyjny dotychczas problem nurtów filozofii średniowiecznej. Wyróżniwszy dwa zasadnicze i niesprowadzalne do siebie kierunki filozofii średniowiecznej: neoplatonizm i arystotelizm średniowieczny, Autor jednocześnie przeciwstawia się opinii F. van Steenberghena dopatrującego się w scholastyce do XIII wieku tylko jednego nurtu filozoficznego, popiera natomiast stanowisko E. Gilsona i innych akceptujących różnorodność kierunków. W odróżnieniu od dotychczasowych syntez historyków filozofii, różniących się przy wyodrębnianiu nurtów filozofii średniowiecznej, Autor nie bierze pod uwagę złudnych kryteriów zewnętrznych: uwarunkowań doktrynalnych, wystę-

pującej problematyki, autorstwa dzieł, języka szkoły, lecz podaje analizie kryteria wewnętrzne: „pojęcie metafizyki, teorię bytu, sposób uzasadnienia twierdzeń" (s. 37). Posługując się tą metodą ustala cechy charakterystyczne neoplatonizmu i arystotelizmu średniowiecznego. Neoplatonizm średniowieczny różni się od neoplatonizmu klasycznego. O ile neoplatonizm klasyczny charakteryzuje się akceptacją porządku doskonałości i zasadą dynamicznego rozwoju substancji, o tyle „cechą neoplatonizmu średniowiecznego jest symbolistyczne ustopniowanie stworzeń, których droga w dół i droga w górę jest posiadaniem w sensie ontycznym oraz nabywaniem w sensie mistycznym większego lub mniejszego podobieństwa do Boga" (s. 28 n.).

Arystotelizm średniowieczny „charakteryzuje... 1) teoria bezpośredniej zależności każdego bytu od Pierwszej Przyczyny sprawczej i 2) receptywne odczytywanie wewnętrznej struktury rzeczy poprzez odszukanie tłumaczących je i uzasadniających racji ostatecznych, lecz w zakresie wyznaczonym wyłącznie przez rzeczy poznawczo narzucające się zmysłowo-umysłowym władzom człowieka. ...W wyniku odczytania poprzez ruch wewnętrzny struktury rzeczy pojawia się 3) teoria złożenia bytu z aktu i możności. Teoria ta prowadzi do przyjęcia pluralizmu bytów i pluralizmu składających się na nie czynników" (s. 37).

Poglądy filozofów średniowiecznych nie zawsze występują w postaci czystego neoplatonizmu lub arystotelizmu, często dochodzi do kompilacji. Autor uważa jednak, iż podane przez niego cechy dwóch zasadniczych nurtów filozofii średniowiecznej pozwolą na stosunkowo jasne określenie i sklasyfikowanie stanowiska badanego filozofa. W zasadzie można się zgodzić z wnioskami Autora. Podjęty temat wymagałby jednak dalszego rozwinięcia w postaci dokonania próby klasyfikacji różnych wariantów neoplatonizmu, czy arystotelizmu średniowiecznego. O pewnych próbach w tym kierunku wspomina Autor wyróżniając za F. von Steenberghenem, E. Gilsonem, M. de Wulfem odmiany neoplatonizmu średniowiecznego: platonizm chrześcijański, augustynizm arystotelizujący, awicenizujący, awicebronizujący oraz odmiany arystotelizmu średniowiecznego: chrześcijański, albertyńsko-tomistyczny, eklektyczny, neoplatonizujący, racjonalny, heterodoksyjny, radykalny. Zagadnienia te wymagałyby jednak szerszego omówienia, zwłaszcza jeżeli chodzi o neoplatonizm. Mocniejszego uzasadnienia wymaga również rezygnacja z określenia augustynizm średniowieczny, na rzecz wyłącznie platonizmu średniowiecznego.

Tom 2/1967 poświęcony został ks. prof. dr. Piotrowi Chojnackiemu. W roku 1967 przypadało siedemdziesięciolecie jego urodzin oraz czterdziestolecie jego pracy naukowej. Omawiany numer zawiera następujące pozycje: E. Morawiec: Ks. prof. dr Piotr Chojnacki (ss. 5—16); M.A. Krąpiec: Z filozoficznej problematyki badań nad koncepcją materii jako składnika realnego bytu (ss. 17—48); M. Kurdziałek: O niektórych przejawach racjonalizmu w myśli filozoficzno-teologicznej XII wieku (ss. 49—71); J. Pastuszka: Koncepcja człowieka w psychoanalizie Freuda (ss. 73—84); S. Świeżawski: Jeden z kryzysów myśli chrześcijańskiej w wiekach średnich (ss. 85—110); W. Tatarkiewicz: Średniowieczny a nowożytny pogląd na piękno i sztukę (ss. 111—118); B. Dembowski: Klasyfikacja nauk Józefa Łęskiego (ss. 119—136); M. Gogacz: Próba teorii natury intelektu (ss. 137—167); M. Jaworski: Problem filozofii religii (ss. 169—194); E. Morawiec: O intuicji intelektualnej u Kartezjusza (ss. 195—213); T. Rutowski: Czy tak zwane pierwsze zasady tomistycznej filozofii bytu są naprawdę pierwsze (ss. 215—229); S. Siek: Psychologiczna analiza twórczości jako metoda badania osobowości pisarza (ss. 231—278); T. Ślipko: Aktualny stan poglądów etyków i moralistów katolickich na zagadnienie godziwej obrony sekretu (ss. 279—301). Ponadto omawiany tom zawiera liczne recenzje, sprawozdania z posiedzeń naukowych.

W swym artykule M. Krąpiec podaje następujące warunki, których wymaga przedstawienie historycznego rozwoju poglądów na materię, uwzględnienie różnych języków poszczególnych kierunków filozofii, wyróżnienie dwóch ujęć materii odpowiednich do koncepcji nauki, mianowicie materii jako wchodzącej w skład bytu realnego oraz materii jako przedmiotu poznania empirycznego oraz ukazanie poprzednio wymienionych koncepcji materii na płaszczyźnie ogólnego obrazu świata występującego w poglądach poszczególnego filozofa lub kierunku. Po poddaniu bliższej analizie rozwiązań koncepcji materii czołowych przedstawicieli filozofii greckiej, do Arystotelesa włącznie, w końcowych wnioskach wskazuje na ponadczasową wartość arystotelesowskiej koncepcji materii, jako potencjalnego czynnika składowego bytu.

M. Kurdziałek wskazuje na *De Trinitate* Boecjusza, które w XII wieku dało początek dyskusji nad zawartymi tam postulatami teoriopoznawczymi. Szczególne konsekwencje przyniósł rozwój platońskiej doktryny dopatrującej się u pewnych ludzi udziału w Boskiej *intellegentia*, co znalazło swój wyraz w postawie i poglądach Amalryka z Bene i Dawida z Dinant.

J. Pastuszka dochodzi do wniosku, iż antropologia Freuda obok panseksualizmu nosi cechy materialistyczne, o czym świadczy jego koncepcja życia psychicznego, władz poznawczych i wolitywnych. Ponadto podkreśla szereg elementów pozytywnych jego teorii, mianowicie: analizę podświadomości, objawów nerwicowych, automatyzmu psychicznego, marzeń sennych, przejawów świadomości.

S. Świeżawski ustala rolę jaką odegrała doktryna św. Tomasza z Akwinu w stosunku do dwóch zasadniczych nurtów filozofii w ogóle, a w średniowieczu w szczególności, mianowicie do aposterioryzmu i aprioryzmu.

W. Tatarkiewicz wyliczając twierdzenia charakterystyczne dla estetyki średniowiecznej i nowożytnej, ustala zakres związków i różnic występujących w estetyce tych okresów, a także w odniesieniu do okresu starożytnego.

B. Dembowski podając klasyfikację nauk J. Łęskiego zwraca uwagę na szersze tendencje omawianego autora. Obok wysunięcia na czołowe miejsce nauk przyrodniczych, zastosowania kryterium społecznego w odniesieniu do oświaty, poglądy J. Łęskiego były zgodne z programem Komisji Edukacji Narodowej, co pozwala go zaliczyć do przedstawicieli polskiego Oświecenia.

M. Gogacz odrzucając współczesne teorie jednego intelektu oraz nawiązując do tradycji arystotelesowskotomistycznej skupia swą uwagę na analizie natury intelektu możnościowego i aktualnego. Szuka relacji zachodzących między nimi a duszą, stara się podać czynniki konstytuujące istotę intelektu i jego akt istnienia. Problematyka artykułu ma się ukazać w rozszerzonej wersji w książce *O obronie intelektu*.

M. Jaworski wypowiada się o całym szeregu zagadnień istotnych dla problematyki filozofii religii. A więc w sprawie możliwości filozofii religii, właściwego i ścisłego jej znaczenia, podejścia do egzystencji religijnej, problemu metody.

E. Morawiec zajmuje się podaniem bliższej charakterystyki intuicji intelektualnej w aspekcie psychologicznym u Kartezjusza, omawiając ją jako akt intelektu, jej stosunek do innych aktów intelektualnych, przedmiot i odmiany intuicji. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż struktura intuicji intelektualnej w rozumieniu Kartezjusza traktowana nie jest jednolicie, gdyż zależy od swego przedmiotu.

T. Rutowski zajmuje się pierwszeństwem tzw. zasad pierwszych we filozofii. Powyższą tezę uzasadnia stwierdzeniem, że pierwsze zasady stanowią punkt wyjścia dla innych twierdzeń oraz, że do ich uznania nie potrzeba zasad wcześniejszych.

Publikowane w ostatnich tomach rozprawy stanowią trwały wkład w poznanie problematyki filozoficznej. Odnosi się to zarówno do rozpraw o charakterze analitycznym, jak i syntetycznym. Redakcja powinna jednak dążyć do tego, by w wypadku ponownej publikacji obszernych partii materiału, nawet pod zmienionym tytułem, fakt ten autorowie odnotowali w przypisie. Więcej też należałoby się zatroszczyć o końcowe działy czasopisma; różnią się one zakresem ujęcia od tomów wcześniejszych. Poszczególne tomy *Studia Philosophiae Christianae* nie są wydawane systematycznie. Nie ukazał się jeszcze numer 2/1966. Fakt ten należało przynajmniej wyjaśnić w jednym z następnych tomów rocznika 1967.

Ks. Marian Borzyszkowski